

KIELIRYHMIEN KOULURETTELÖT

*Kielivähemmistöjen peruskoulutuksen asemasta
itsenäisyyden alussa käyty keskustelu*

Nationalismin voimistuminen 1800-luvulla nosti Suomesakin kieliriidan ruotsinkielisten ja suomenkielisten välillä. Suomen itsenäistyminen ei ratkaissut sitä. Kamppailua käytiin ennen muuta sivistysrintamalla. Kiihvaimmin otettiin yhteen Helsingin yliopistossa ja oppikouluissa, mutta myös kansakoulut joutuivat taistelutantereeksi. Kiihkeissä yhteenotoissa osattiin käyttää mediaa propaganda-aseena jo 1920- ja 1930-luvuilla.

Media oli vielä tuolloin kuitenkin vain vähän kiinnostunut saamelaisten, romanivähemmistön ja idästä tulleiden pakolaisten peruskoulutuksesta, vaikka pakolaisia oli vuonna 1920 enimmillään noin 30 000 ja vielä kyseisen vuosikymmenen puolenvälin jälkeenkin 18 000.¹ Sen sijaan sanomalehdet pohtivat usein ruotsinkielisten kansakoulujen asemaa suomalaisalueilla ja toisaalta suomenkielisten kansakoulujen toimintaa ruotsinkielisillä seuduilla. Kun nuorta tasavaltaamme rakennettiin ja organisoitiin, niin ruotsinkielisten osuus kouluissa ja kouluhallituksessa herätti myös yleistä mielenkiintoa. Selkeimmän yleiskuvan 1920- ja 1930-lukujen kansakoulujen kieliriidoista ja näihin johtaneista tekijöistä saa parhaiten, kun tarkastelee kieliryhmien kouluoperaatioita ja jättää tässä yhteydessä keskushallinnon intrigit omaan poteroonsa.²

Suomalaisseutujen ruotsalaiskoulut

Itsenäisyyden alussa ennen oppivelvollisuuslain voimaantuloa eli vuosina 1918-1921 lehdet eivät näytä kirjoittaneen paikallisista kansakoulupoliittisista kiistoista. Tämän selittänee se, että vuoden 1898 piirijakoasetus vaati oppilaiden vanhempien aktiivista ponnistusta kansakoulun aikaansaamiseksi ja että varsinkin kielellisten vähemmistöjen vaatimukset voitiin helposti tyrmätä kuten 1920-luvulla kaksikielisissä kunnissa tapahtuikin. Tosin Helsingin Sanomat valppaana lehtenä huomautti heinäkuussa 1921, että Seinäjoen valtuuston pitäisi nyt tietää ensi kerran avustamansa yksityisen ruotsinkielisen kansakoulun oppilasmäärä. Jos oppilaita oli alle 30, niin silloin ei pitäisi antaa mitään avustusta.³

Vuonna 1882 ruotsinkieliset perustivat Svenska folkskolans vännar (SFV) –nimisen yhdistyksen auttamaan kansakoulujen perustamista. Kun valtiovalta alkoi yhä enemmän huolehtia kouluista, niin yhdistyksen suoranainen koulutuki muutti muotoaan. SFV avusti vuonna 1920 vain 9 yläkansakoulua ja 67 alakansakoulua, mutta sen sijaan se auttoi kirjastoja ja järjesti kansanvalistusluentoja.⁴ Oppivelvollisuuden toteututtua seura halusi murtaa ”sivistysvihollisuuden muureja” ja rakentaa siltoja kulttuuripiirien yli. Täten se aloitti nuorison valistamisen, johon liitettiin laulu- ja musiikkitoiminnan edistäminen.⁵

Suomalaisseutujen ruotsalaiskouluilla oli alku hankalaa. Ne saivat vain 50 % valtionapua ja lisäksi yläkansakouluun vaadittiin vähintään 30 oppilasta, supistettuun kouluun 20 ja alakansakouluunkin 15 lasta. Ruotsinkieliset aikoiivat ratkaista tämän rajoitusongelman rakentamalla oppilasasuntoloita.⁶

Melkoista keskustelua 1920-luvun alussa aiheutti myös se, että ruotsinkielisten kansakoululaisten määrä oli kasvanut vain vähän (26 %) suomenkielisiin verrattuna (66 %). Hufvudstadsbladetin mukaan luvut eivät olleet vertailukelpoisia,

koska ruotsinkielisillä alueilla oli syntyvyys alhaisempaa ja koulua käyviä oli ollut useampia kuin suomenkielisillä alueilla. Väite, että ruotsinkieliset panevat lapsensa suomenkielisiin kansakouluihin nuorten tulevaisuuden vuoksi ei pitänyt lehden mukaan paikkansa jo oppivelvollisuuslain perusteella, koska laki velvoitti antamaan opetusta äidinkielellä.⁷

Maantieteen professori Iivari Leiviskä oli väittänyt jokaisen ruotsinkielisen oppilaan maksaneen yhteiskunnalle neljä kertaa enemmän kuin suomenkielisen. Hufvudstadsbladet vastasi lukemalla tilastollista vuosikirjaa lukuvuodelta 1923-1924, jolloin suomenkielisen oppilaan vuosikustannus oli 1370 mk ja ruotsinkielisen 1463 mk. Lehti tulkitsi eron selittyvän ruotsinkielisten pienemmällä oppilasmäärillä suomenkielisiin luokkiin verrattuna.⁸

Uusi Suomi puolestaan ei ymmärtänyt ruotsinkielisen professori Robert Hermansonin vaatimusta, että heidän tulisi saada valtionapua oppilasmäärän eikä väestön suhteessa, koska he maksavat veroa suomalaisia enemmän. Lehti katsoi, että tilanne olisi pitänyt ratkaista päinvastoin eli annettava valtionapua niille, jotka maksavat veroa vähiten.⁹

Yleensä suomalaista porvarislehdistöä kiinnosti ruotsinkielisten koulujen toiminta suomalaisalueilla, koska kouluja oli helppo tarkkailla ja koska ne olivat uuden suomalaisuusliikkeen eli aitosuomalaisten näkökulmasta katsoen tuhoon tuomittuja. Tampereella tuli ilmi maaliskuussa 1926, että ruotsinkielisessä kansakoulussa oli heikosti ruotsia osaavia ja äidinkielenään suomea puhuvia oppilaita. Lapset sijoitettiin suomenkieliseen kansakouluun, minkä ruotsinkieliset kokivat vainona omaa kieltään ja sivistystään kohtaan.¹⁰

Konflikti herätti Hufvudstadsbladetin kysymään, miksei kansakoulussa saanut valita opetuskieltään, vaikka oppikoulussa sai. Mitä jos tapaus olisi sattunut suomenkielisessä kansakoulussa ruotsalaisseudulla? Tampereen kokoisessa kaupungissa ei sata ruotsinkielistä oppilasta merkinnyt mi-

tään, lehti valitti. Enemmistö sorti Tampereella vähemmistöä. Hufvudstadsbladet kehotti lasten vanhempia valittamaan asiasta, jotta selviäisi, mitä viranomaiset saivat ja mitä he eivät saaneet tehdä.¹¹ Lehden kirjoitus vaikuttaa tarkoitushakuiselta, sillä pari vuotta aiemmin se oli vaatinut oppivelvollisuuslain mukaista äidinkielistä opetusta kuten edellä olemme nähneet.

Uuden Suomen mielestä lasten tuli saada nimenomaan opiskella äidinkielellään Tampereellakin, muuten he eivät oppisi kunnolla kouluaineita. Vain vanhemmat voisivat antaa myös muunkielistä opetusta, mutta eivät valtion ja kuntien varoilla. Kielen opetus ei saanut lehden mukaan mennä alkeisopetuksen edelle.¹²

Tampereella oli ilmoitettu kouluun vain 108 ruotsinkielistä ja heitä opetti viisi opettajaa. Helsingin Sanomat oli tyytyväinen viranomaisten toimiin, koska nyt kustannuksia voitiin säästää opettajia vähentämällä. Paikallinen kokoomuslainen Aamulehti piti Hufvudstadsbladetia konfliktin paisuttelijana ja kielisorron lietsojana. Aamulehti katsoi, että viranomaisten ohjeita oli noudatettava. Ruotsinkielisen kansakoulun suomenkieliset oppilaat joutuivat jatkamaan opiskeluaan kotikaupunkinsa Tampereen enemmistökielisisä kansakouluissa, sillä Tampereen kaupunki ja myös oikeuslaitos hylkäsivät heidän vanhempiensa valitukset.¹³

Myös Uudessakaupungissa siirrettiin Tampereen esimerkin mukaan osa oppilaista suomenkieliseen kansakouluun, jolloin ruotsinkielistä kansakoulua oli mahdoton jatkaa. Hufvudstadsbladet tulkitsi nämä toimet aitosuomalaisten hyökkäyksiksi ruotsinkielisiä kouluja vastaan. Lehti näki hyökkäyksien sivustatukijoina Antti Tulenheimon ja Kyösti Kallion kokoomus-maalaisliittolaiset hallitukset.¹⁴

Hufvudstadbladet antoi apua vähemmistökouluväitteilleen vielä vuoden kuluttua Tampereen selkkauksen jälkeen. Se kertoi Kansainliiton neuvoston asettuneen Puolan Ylä-Sleesian saksalaisten vähemmistökoulujen taakse. Viranomaiset

eivät saaneet siellä Kansainliiton sopimuksen mukaan päättää lapsen kuulumisesta etniseen, kielelliseen tai uskonnolliseen vähemmistöön, vaan se oli huoltajan tehtävä. Samoin ei tarkastaja voinut ottaa lapsia pois koulusta kuten Tampereella ja Uudessakaupungissa oli tapahtunut. ”Vaikka itseään liberaaliksi mainostava lehdistö on ollut samaa mieltä kuin viranomaiset, niin vanhemmat saavat päättää, millä kielellä lapsi opiskelee. Kansainvälinen käytäntö on nyt sen osoittanut”, Hufvudstadsbladet todisti.¹⁵

Uusi Suomi kommentoi erittäin tarkasti Hufvudstadsbladetin Kansainliittokirjoitusta. Se vetosi Suomen erinomaisesti järjestettyyn alkeisopetukseen eikä halunnut antaa ruotsin kielen opetusta kunnan varoilla, koska kansakoulu ei ollut sen mielestä kielikoulu.¹⁶

Tampereen ja Uudenkaupungin lisäksi muillakin suomalaispaikkakunnilla ruotsinkielinen kansakoulu kirvoitti kiellet. Esimerkiksi loppuvuodesta 1928 kiisteltiin Riihimäen yksityisen kansakoulun rahoituksesta. Hufvudstadsbladet syytti Juho Sunilan maalaisliittolaista vähemmistöhallitusta ja erityisesti opetusministeri Antti Kukkosta 400 000 markan valtionavun hylkäämisestä. Lehti epäili nimenomaan Antti Kukkonen tapaa tulkita sivistystarve. Jo neljä vuotta aiemmin hän oli hylännyt saman koulun rakentamisavustuksia ja silti Siuntion yhdeksänoppilainen suomenkielinen kansakoulu oli saanut ylimääräisen määrärahan, mutta se ei riittänyt 28 oppilaan köyhälle ruotsinkieliselle kansakoululle. Hufvudstadsbladet tulkitsi suomenkielisten kieliohjelman niin, ettei näiden pitänyt painostaa ruotsinkielistä työväestöä, vaan yläluokkaa. Mutta nyt Riihimäellä tämä isku kohdistui vähäosaisten lapsiin (för småfolkets barn). Näille lapsille lehti vaati kaikkien demokraattien tukea, josta opetusministeri oli kieltäytynyt.¹⁷

Uusi Suomi näki Riihimäen koulujupakan hieman toisin. Se kirjoitti, ettei Riihimäen ruotsinkielinen kansakoulu ollut saanut toimilupaa valtioneuvostolta, joten se ei voinut saada

ylimääräistä valtionapuakaan. Siuntion koululle oli puolestaan eduskunta myöntänyt erikoismäärärahan 11 oppilaasta. Koululaisten lukumäärä oli nyt poikkeuksellisen alhainen, koska ruotsinkieliset tilanomistajat olivat irtisanoneet suomenkielistä palvelusväkeä. Siuntion koulun oppilasmäärän Uusi Suomi ennusti nousevan joka tapauksessa.¹⁸

Suomenkieliset, varsinkin aitosuomalaiset, jatkoivat tiukasti valtion kansakoulumäärärahojen valvontaa. Suomenmaa oli mm. huomannut, että Brita Maria Renlundin säätiön kautta oli virrannut miljoonia valtion tukea ruotsinkielisille.¹⁹ Koska valtionavut olivat myöhässä, säätiö oli maksanut kunnille etukäteen valtionosuudet ja perinyt ne sitten myöhemmin valtiolta. Suomenmaa väitti säätiön saaneen tästä voittoa. Hufvudstadsbladetin mukaan voittoa ei voinut kertyä, koska kouluhallituksen kansakouluosasto valvoi tätä rahaliikennettä. Joka tapauksessa kouluhallitus oli nyt lopettanut tällaisen maksatuksen, mistä Hufvudstadsbladet syytti suomenkielisten kateutta. Lehti epäili suomenkielisten kadehtineen ruotsinkielisiä tässä asiassa siksi, etteivät he itse olleet keksineet yhtä tehokkaasti toimivaa järjestelmää.²⁰ Säästöt olivat kuitenkin aina paikallaan.

Opetusministeriö kiinnitti säästäväisyystoimien yhteydessä syksyllä 1929 erityistä huomiota tarpeettomiin opettajanvirkoihin, ylityökorvauksiin ja koulurakennusten kustannuksiin. Ilkka kirjoitti, että edelleen pidettiin keinotekoisesti toiminnassa ruotsinkielisiä kansakouluja, joissa oli mitättömän vähän oppilaita.²¹ Lehti toisti vielä 1930-luvun puolenvälin jälkeen saman asian.²²

Asiaan puuttui myös eduskunnan toinen varapuhemies vaapaaherra Ernst von Born Ruotsissa pitämässään puheessa. Hän kertoi ruotsinkielisiä sorrettavan Suomessa siten, ettei valtionapua anneta heidän yksityiskouluilleen. Helsingin Sanomat katsoi hyökkäyksen suuntautuneen lähinnä kouluhallituksen ylijohdaja Oskari Manteretta vastaan, joka oli sanonut

tasapuolisuuden vallitsevan kieliryhmien kesken. Lehden mukaan von Born selvitti kielikysymystä harhaanjohtavasti ja paikkansapitämättömästi.²³

Ruotsinkielisten kansakoulujen kohtalo nousi vielä esille eduskunnan budjettikeskustelussa marraskuussa 1938.²⁴ Jälleen oli väitetty vähemmistökouluja ylläpidetyn keinotekoisesti. Helsingin Sanomat totesi, ettei mahdollisia kustannuksia voitu maksaa. Kouluviranomaiset olivat todistaneet, että sorrosta puhuminen oli liioiteltua. Kansakoulu ei saanut olla riidanaihe. Lehti uskoi sen kuitenkin näin olevan niin kauan kuin ammattipoliitikot olivat asialla. Ristiriidat selvinnevät lehden mukaan helpoimmin kouluviranomaisten ja paikallisten asukkaiden keskinäisissä pohdinnoissa.²⁵

Ruotsinkielisten lasten suhteellinen osuus suomenkielisissä kouluissa alkoi kasvaa 1930-luvun puolivälin jälkeen.²⁶ Hufvudstadsbladet oli varsin huolestunut tästä ilmiöstä. Vuonna 1935 oli nimittäin jopa 300 ruotsinkielistä lasta Helsingin suomenkielisissä kansakouluissa. Lehti ihmetteli, miksi näin oli, vaikka lasten tuli ilmoittautua kansakouluihin äidinkielen mukaan. Syypäiksi tapahtuneeseen se löysi aitosuomalaisten painostuksen ja vanhempien lyhytnäköisen arvion lastensa tulevaisuudesta. Hufvudstadsbladetin mukaan aitosuomalaiset eivät kuitenkaan hyväksyneet suomalaisten keskuudessa pelkän kielitaidon omaavia, vaan ruotsinkielisten täytyisi ”löytää myös oikea mentaliteetti”. Tämän vuoksi lehti suositti ruotsinkieliselle, mutta myös suomea jo puhuvalle nuorisolle, ruotsinkielistä koulua, jolloin kasvatus olisi ”harmoninen ja kokonaisvaltainen. Ruotsinkielistä kulttuuria ei pitänyt tappaa lyhytnäköisten intressien vuoksi”, Hufvudstadsbladet painotti.²⁷

Vuonna 1938 oli enää 138 ruotsinkielistä koululaista Helsingin suomenkielisissä kansakouluissa. Hufvudstadsbladeta tämä tilanne harmitti jälleen, mutta lehti ei tarjonnut uusia parannuskeinoja, vaan korosti edellisvuosina esittämiään.

Kuitenkin aitosuomalaisuuden syyllisyyden se oli jo unohtanut, mutta näki edelleen vastuun olevan lasten vanhempien harteilla. Vanhemmat eivät olleet ymmärtäneet, ettei kyseessä ollut yksityisasia, vaan ”esi-isien luoma kulttuuriperintö”.²⁸ Kieliolot rauhoittuivat selvästi muun yhteiskuntarauhan mukana 1930-luvun lopulla, koska mm. yliopiston kieliongelmat oli ratkaistu. Täytyy myös muistaa, että Hufvudstadsbladetin omistaja ja päätoimittaja Amos Anderson oli lähestynyt suomalaista porvaristoa ja ennen muuta maan talonpoikais-presidentti Kyösti Kalliota. Tämä oli toinen puoli kielitaistoa, mutta millainen oli se toinen puoli. Miten suomalaiset kokivat asemansa ruotsalaisenemmistöisillä paikkakunnilla?

Ruotsalaisseutujen suomalaiskoulut

Kieliriita ylitti luonnollisesti myös Suomen länsirajan, koska Ruotsin puolella Länsipohjassa asui noin 30 000 suomalaista, joita Ruotsi ei kohdellut minään erityisenä vähemmistökansana, vaan pyrki ruotsalaistamaan heidät. Ruotsin hampaankolossa särki vielä Kansainliiton neuvoston 24. kesäkuuta 1921 antama päätös Ahvenanmaan kuulumisesta Suomeen. Hufvudstadsbladetilla oli luonnollisesti niin paljon kielsukulaisuutta Ruotsia kohtaan, ettei sekään kannattanut suomalaisten puuttumista naapurimaan ”asioihin”. Sen mielestä täytyisi vain tunnustaa, että Länsipohjan suomalaisilla oli oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa, muttei tämän pitänyt estää Ruotsia levittämästä valtion kieltä suomalaiskyliin suomalaiskansallisista syistä. Sen sijaan siellä asuvien suomalaisten olisi ruotsinkielentaitoisina helpompi elää tulevaisuuden Ruotsissa. Lehti ei herättelisi suomalaisten tapaan turhaan näiden asukkaiden tyytymättömyyttä.²⁹

Entinen pääministeri, silloinen Kallion ensimmäisen hallituksen ulkoministeri J. H. Vennola, oli kuitenkin sitä mieltä,

ettei Ruotsin Länsipohjassa opeteta ketään, ei edes rippilapsia, suomen kielellä. Uusi Suomi puolsi edistysmielisen ministerin kantaa äidinkiellisen opetuksen tarpeellisuudesta, koska näin saataisiin ”varma pohja uskonnolliselle ja siveelliselle kasvatukselle”.³⁰

Uuden Suomen nimimerkki ”Valtiopäivämies” vaati jälleen Länsipohjan lapsille äidinkielistä opetusta huhtikuussa 1926, koska Ruotsissa suomen kieltä kuuli enää muutamissa kirkkoissa ja lestadiolaisten kokouksissa. Hän painotti sitä, miten meillä Suomessa kohdeltiin ruotsinkielisiä aivan toisin.³¹ Hufvudstadsbladet piti Uuden Suomen kirjoitusta ”harhauttavana”, koska Länsipohjan asukkaista 5 % oli suomalaisia ja koska Länsipohjan suomalaiset olivat eläneet suomalaisen nationalismin ulkopuolella. Lehden mielestä parasta, mitä Ruotsi saattoi tehdä Länsipohjan suomalaisille, oli parantaa heidän talouttaan rakentamalla rautateitä ja maanteitä, puhe- ja linjoja, kansa- ja maatalouskouluja, seminaareja jne.³²

Uusi Suomi marssitti pääkirjoituksissaan lisää Ruotsin vähemmistöpolitiikkaa arvostelevia valtakunnan arvohenkilöitä, sillä Oulun piispa Kaskimies vaati äidinkielistä alkeis- ja uskonnonopetusta ja suomalais-ugrilaisen kielitieteen professori Wiklund esitti keväällä 1929 Ruotsin valtion edun tarvitsevan ruotsia opetuskieleksi. Uusi Suomi veti viimeksi mainitusta johtopäätöksen ”ruotsalaisimperialistisen hengen ilmaantumisesta”.³³

Aihe alkoi menettää lehtien mielenkiintoa 1930-luvulla, kunnes vuosikymmenen puolivälissä kuultiin ilouutinen, että Länsipohjan suomalaisille ollaan järjestämässä suomenkielistä kansanopetusta. Esityksen mukaan tosin vain muutamien paikkakuntien kansakoulujen jatko-opetuksen yhteydessä luettaisiin ja kirjoitettaisiin suomenkielellä ns. ylimääräisiä harjoituksia. Uusi Suomi kysyi syystä: ”Siinäkö kaikki?”³⁴

Suomessakaan ruotsalaisseutujen kunnilla ei ollut mitään kiirettä perustaa suomenkielisiä kansakouluja. Helsingin Sa-

nomat ihmetteli heti syksyllä 1921, miksi mm. ruosinkielisen Pohjanmaan Mustasaari, Kokkola ja Jepua rettelöivät eivätkä rakentaneet suomenkielisiä kouluja, vaikka lapsia oli koulu-piirissä jopa yli sata ja vaikka vuoden 1898 piirijakoasetus siihen velvoitti. Nyt tarvittaisiin maaherraa avuksi, koska kansakouluntarkastajatkaan eivät olleet saaneet kuntia tottelemaan. Lehti kummasteli vielä, mitä tapahtuisi, jos suomenkieliset rettelöisivät ruotsinkielisten vähemmistöjen kanssa samalla tavalla kansakouluasioissa.³⁵

Suomalaisvähemmistöjen avuksi riensivät aateveljet. Suomalaisen Kansakoulun Ystävät auttoivat aitosuomalaisten osakuntien, Suomalaisuuden Liiton ja Kansallismielisen Nuorisoliiton tuella yksityisiä suomalaiskansakouluja. Ruotsalaisalueilla sanottiin myös irti suomenkielistä työväkeä, jottei koulupiiriin tulisi 30 oppilasta tai uuden oppivelvollisuuslain mukaan 20 oppilasta, jolloin koulu oli perustettava. Helsingin Sanomat kehotti valvomaan, ettei väärinkäytöksiä tapahtuisi. Se uskoi kuitenkin yksityisiäkin kansakouluja tarvittavan. Näihin oli apua saatava vaikka rahaa keräämällä.³⁶

Myös Uusi Suomi keksi keinoja epäkohdan korjaamiseksi. Se esitti oppilaiden luettelointia oppivelvollisuuden täytäntöönpanoa varten. Jos 20 suomalaista ilmoittautuisi, niin se johtaisi koulun perustamiseen. Lehti uskoi myös tarkastuksen tehostamisen auttavan vähemmistökoulujen saantia. Nikanderin tutkimuksen mukaan tarkastajat kuitenkin harjoittivat maltillista kielipolitiikkaa 1920- ja 1930-luvuilla.³⁷

Ruotsinkielinen Hufvudstadsbladet joutui tässä asiassa puolustamaan kieliveljiensä laiminlyöntejä. Se vaati tutkittavaksi jokaisen tapauksen erikseen. Esimerkiksi Pernajassa oli koulu-piirin alueella liikkuvaa työväkeä vain pari perhettä, joita varten kunnan ei kannattanut perustaa toista kansakoulua, vaan lakia täytyi soveltaa. Lehti puuttui suomenkielisten kouluaktivismiin. Se kysyi: ”Tekeekö ylioppilaskunta yhtä paljon koulujen hyväksi Suomen syrjäkulmilla kuin ruotsinkielisellä

alueella?” Hufvudstadsbladetin mukaan heidän omalla järjettöllään Svenska folkskolans vännerillä puolestaan oli puhtaat paperit, sillä ruotsalaisseuduille oli perustettu alakansakoulut jo ennen oppivelvollisuuden voimaantuloa. Se ihmetteli omalta osaltaan suomalaisalueiden koulupolitiikkaa. ”Miksi siellä estetään panemasta lapsia ruotsinkieliseen kouluun, minkä seurauksena kouluja lakkautetaan ja tilalle täytyy perustaa uusia ruotsinkielisiä yksityiskouluja?” Lehti vaati oppivelvollisuuden noudattamista. Kuitenkaan se ei halunnut yleisesti käytettävän ärsyttävää aitosuomalaista terminologiaa (esim. talonpoikaisvalta). Vähemmistön kouluolojen parantaminen kaipasi molemminpuolista luottamusta.³⁸

Luottamus oli kuitenkin kaukana, sillä molemmat osapuolet jatkoivat laiminlyöntejä, viivyttelyä ja toisen osapuolen mustamaalaamista.³⁹

Erityisesti Helsingin Sanomat oli kiukustunut läheisen ruotsinkielisen Haagan kauppalan nurjasta suhtautumisesta suomenkielisten kansakouluoloihin ja -tiloihin. Vaikka oppivelvollisuuden täytäntöönpanosuunnitelmat oli hyväksytty ja vaikka koulun piti olla valmis jo vuonna 1924, mitään ei ollut silti tapahtunut. Lehti kysyi, eikö viranomaisten tulisi valvoa täytäntöönpanoa ja käyttää pakkovaltaa niskoittelevia kuntia kohtaan.⁴⁰ Vielä kolmenkaan vuoden jälkeen ei mainittua koulua ollut rakennettu. Ruotsinkieliset olivat jo 20 vuotta jarruttaneet koulun tekoa, mutta nyt suomenkielistynyt valtuusto oli sakon uhatessa päättänyt rakentaa koulun. Tosin ruotsinkielisten valitus viivytti koulun valmistumista. Samanlaisia toimia oli muillakin paikkakunnilla ja siksi Helsingin Sanomat epäili, että puoluetaktisena tarkoituksena oli saada ”kansalliset suhteet maassamme mahdollisimman kärjistyneiksi”.⁴¹ Lehti kertoi myöhemmin vielä useista ”niskoittelutapauksista”.⁴²

Tällaisia tapauksia voitiin lievittää perustamalla yksityisiä kansakouluja. Vuonna 1929 niistä oli 4/5 suomenkielisiä ja

1/5 ruotsinkielisiä. Samana vuonna käynnistettiin vielä neljää uutta suomenkielistä yksityistä kansakoulua ruotsalaisalueilla. Uusi Suomi toivoi tämän vuoksi yksityiskansakoulujen määrärahojen lisäämistä 300 000 markasta 450 000 markkaan.⁴³

Ongelman ytimenä oli se, että oppivelvollisuuslain 11 §:n mukaan vähemmistö saattoi anoa lapsilleen kansakoulua vain vanhempien vaatimuksesta. Mutta missään ei sanottu, miten menetellä, jolleivat vanhemmat vaatineet kansakoulun perustamista. Tätä lakiaukkoa ruotsinkieliset käyttivät vähemmistöä vastaan vanhana kikkana. He erottivat suomenkielisten lasten vanhempia työpaikoiltaan, jolloin lapset joutuivat ruotsinkielisen enemmistön kouluun.⁴⁴

Asian korjaamiseksi tehtiin eduskunnassa vuosina 1929 ja 1931 lakialoitteet, joissa esitettiin mm. jätettäväksi pois kohta ”huoltajansa vaatimuksesta”.⁴⁵ Eduskunta hyväksyi vuonna 1931 aloitteen, jossa ”kaksikielisten maalaiskuntien oli niitä lapsia varten, joilla oli vähemmistön kieli äidinkielenään, perustettava kansakoulu samalla syyllä kuin enemmistön lapsille”.⁴⁶ Toisin sanoen koulupiirin 20 lasta varten oli perustettava koulu.

Lakialoitteen hyväksymiseen vaikutti Uinon mukaan Akaatemisen Karjala-Seuran (AKS) esityksestä vuonna 1931 tehty kartoitus kieli- ja kouluoloista ruotsinkielisillä alueilla. Yhteensä luokiteltiin 4 943 perhettä ja taloutta. Vapaaehtoisvoimin läpiviedyn projektin raportti suositti seuraavana vuonna, että ruotsinkielisille alueille pitäisi perustaa 12-13 uutta suomenkielistä koulua. Tutkimuksesta julkisuuteen saatetut ennakkotiedot vavahduttivat suomenkielisiä niin, että eduskunta suhtautui myönteisesti maalaisliittolaisen Viljami Kallioskosken aloitteeseen.⁴⁷

Helsingin Sanomat kertoi, että edelleen kaikesta huolimatta suomenkielisiä vanhempia painostettiin ruotsinkielisissä kartanoissa ja työpaikoilla. Heitä uhattiin irtisanomisilla, jos he eivät panneet lapsiaan ruotsinkielisiin kansakouluihin. Hel-

singin Sanomat uskoi ruotsinkielisten järkiintyvän ja lopettavan mainitun rettelöinnin. Lehti oli laskenut, että syksyllä 1931 uudistettua oppivelvollisuuslakia ei ollut toteutettu 20 paikakakunnalla. Menettely vahingoitti ennen muuta ruotsinkielistä vähemmistöä ja kärjisti kieliryhmien suhteita. Lehti toisti vetoomuksensa, että viranomaisten velvollisuus oli saada kyseiset kouluolot järjestykseen.⁴⁸

Hufvudstadsbladet viittasi AKS:n, Suomalaisuuden Liiton ja Aitosuomalaisen Liiton vaatimukseen suomenkielisten lasten äidinkielisestä opetuksesta sellaisissa ruotsinkielisissä kunnissa, joissa viranomaiset olivat usein kieltäytyneet sitä aloittamasta. Suomenkieliset olettivat lehden mielestä ruotsinkielisten toimivan heidän talonpoikaista nationalismiaan vastaan. Hufvudstadsbladet painotti jälleen kerran mahdollisia molemminpuolisia väärinkäytöksiä ja niiden tutkimista, muttei toivonut lasten kasvatuksen koituvan puoluepoliittiseksi tai nationalistiseksi intressihaaviksi vaan koko maan kansalliseksi tehtäväksi.⁴⁹

Noin viikon kuluttua Uusi Suomi huomasi Hufvudstadsbladetin sovittelevan kannanoton ja pyysi ruotsinkielisten kulttuurimiesten vievän samankielisille kartanonherroille ja maalaisiännille sellaisia terveisiä, että nämä sallisivat vähemmistökansakoulujen perustamisen alueilleen.⁵⁰

Hufvudstadsbladetin mielestä suomenkielisten valitusten taustana oli usein agitaatio, sillä paria kolmea perhettä varten ei kannattanut rakentaa uutta kansakoulua. Edullisempaa oli kuljettaa lapset kunnan kustannuksella lähimpään suomenkieliseen kansakouluun.⁵¹

Porvoon maalaiskuntaan oli rakennettu kaksi yksityistä suomenkielistä kansakoulua valtion varoilla. Tätä Hufvudstadsbladet ei ymmärtänyt, koska vielä kaiken lisäksi koulun oppilasmenot olivat vajaa kaksikymmentä prosenttia suuremmat kuin ruotsinkielisen naapurikoulun. Lehden mukaan kouluissa pitäisi korostaa aiempaa enemmän äidinkielen mer-

kitystä eikä nationalismia, joka oli vain saanut aikaan riitoja maaseudun ihmisten kesken.⁵² Lehti piti myös sosiaalidemokraattien ruotsalaisystävällisyyttä vain vaalipropagandana, koska nämä olivat äänestäneet eduskunnassakin edellä mainittujen ”kamppailukoulujen” puolesta.⁵³

Vaasassa tuolloin ilmestynyt Ilkka oli julistautunut maa-seutuväestön kannattajaksi. Lehti reagoi odotusten mukaisesti näihin suomenkielen ”pesäkkeistä” käytyyn keskusteluun. Se oli jo kauan vaatinut suomenkieliselle väestölle maalaisliiton ajamaa ”suhteellista kielisosuutta kaikenlaisissa oppilaitoksissa”.⁵⁴ Ilkka kiinnitti myös erityistä huomiota maalaisliittolaisen kansanedustaja Juho Takalan lakialoitteeseen, jossa vaadittiin yksityisten kansakoulujen valtionavun korjaamista.⁵⁵

Vuoden 1925 yksityisistä kansakouluista säädetyn lain mukaan kyseiset koulut saivat vain noin 50 % oppilasta kohden siitä valtionavusta, jonka kunnallinen kansakoulu keskimäärin sai.⁵⁶ Kustannusten laskeminen oli kuitenkin osoittautunut mahdottomaksi, ja niinpä toiskielisissä kunnissa toimivat yksityiset kansakoulut saivat lain mukaan vain murtoosan siitä avusta, jonka kunnalliset koulut nettosivat. Edes valtion ylimääräiset avustukset eivät täysin riittäneet, koska näiden koulujen kannattajajoukko oli etupäässä varatonta väkeä. Vaikka Takalan lakialoite jäi ensimmäisellä kerralla käsittelemättä, niin hallitus teki uuden esityksen, joka johti vuonna 1937 yksityisten koulujen valtionavun tasavertaistamiseen muiden kansakoulujen kanssa ”valtioneuvoston harkinnan mukaan”.⁵⁷

Myös ruotsinkielisten opettajien toiminta herätti suomiintoisten lehtien huomiota. Helsingin Sanomat kirjoitti jo vuonna 1922 Hangon koulurettelöstä, koska suomalaiseen kouluun oli valittu ruotsinkielinen miesopettaja, vaikka kahdeksan suomalaistakin haki samaa virkaa. Ilmeisesti toisenkin opettajan ruotsinkielisyys vaikutti asiaan. Lehti kysyi, mitä

siitä seuraisi, jos suomalaiset olisivat menetelleet samalla tavalla.⁵⁸

Suomen Sosialidemokraatti oli puolestaan tyytyväinen, kun vuonna 1931 opettajien kielellisen kelpoisuuden määräsi seminaarin opetuskieli.⁵⁹ Ilkka katsoi ruotsinkielisiä opettajia valmistuvan liikaa, koska 10 % heistä oli työttömänä. Ongelman poistamiseksi lehti ehdotti Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn ruotsinkielisten seminaarien yhdistämistä tai opettajankoulutuksen siirtämistä kokonaan kasvatusopilliseen korkeakouluun. ”Ruotsinkielisten opettajien tarve tuskin kasvaa luonnollisen väestönkasvun myötä, sillä on olemassa ruotsinkielisiä kouluja, joita pidetään yllä aivan keinotekoisin perustein”,⁶⁰ lehti argumentoi esityksiään.

Ilkka suhtautui myönteisesti aloitteeseen, joka tähtäsi suomen kielen ottamiseen oppiaineeksi ruotsinkielisiin kansakouluihin. Se perusteli kantaansa sillä, että kaikissa maissa kielelliset vähemmistöt pitivät tärkeänä hallita ainakin välttävästi maan pääkieltä. Tämä koski etenkin ruotsinkielistä talonpoikaisväestöä, joka sulkeutui yhä pienempään piiriin, mikä oli lehden mielestä johtavan ruotsalaistahon tarkoituskin. Suomen kielen opettamisesta ei Ilkan mukaan pitäisi olla mitään haittaa, eikä sen pitäisi myöskään olla pedagogisesti mahdotonta.⁶¹

Puolueet lehtien kielipolitiikan takana

Ilkan kirjoitusten taustalla oli aitosuomalaisuuden voimakas korostaminen. Aitosuomalaiset eivät halunneet alueelleen ruotsinkielisiä kansakouluja eivätkä ruotsinkieliset omille paikkakunnilleen suomenkielisiä kouluja. Ruotsalaisseuduille perustetut suomalaiskoulut olivat usein maalaisliiton suosimia supistettuja kansakouluja, vaikka pienimmätkin ruotsinkieliset koulut olivat ns. normaaleja tavallisia kansakouluja.

Ilkka oli varsin halukas pienentämään ruotsinkielisten koulujen toimintaa, mutta lisäämään suomenkielisten koulujen toimintaedellytyksiä. Ilkka viitoitti maalaisliiton aitosuomalaista suuntaa. Aitosuomalaisuus ja säästötoimet auttoivat toisiaan, sillä aitosuomalaisuus saatettiin myös verhota säästötoimien taakse ja päinvastoin. Ilkka ei kuitenkaan kirjoittanut mielipidepalstoillaan Vaasan lähiympäristön kieliriidoista, joita taas Helsingin Sanomat reposteli mielellään. Ilmeisesti Ilkka ei halunnut kärjistää välejä naapurien kanssa, vaan käsitteli asioita kokonaisuuksina. Tässä näkyi ilmiselvästi lehden ja puolueen saumaton yhteistyö.

Helsingin Sanomat vetosi kirjoituksissaan lakeihin ja virkamiehiin. Tämä olikin aiheellista, sillä oman edistyspuolueen miehet johtivat kouluhallitusta ja olivat tärkeimpien koululakien suunnittelijoita. Lehden käyttämä kieli kuitenkin lieveni 1930-luvun lopulle tullessa, koska se ei enää ollut suoranaisesti puolueen äänitorvi ja koska sille kuten monelle muullekin yhteiskuntavaikuttajalle kielipoliittiset kiistat olivat jo taistelutantereelle jäänyttä romua.

Suomen Sosialidemokraatti oli puolestaan kaksikielisyyden kannalla ja ajoi myös ruotsinkielisen työväestön asioita. Näistä syistä lehti ei sotkeutunut kielikiistoihin. Suomen Sosialidemokraatti jopa puolusti vuonna 1930 Kristiinankaupungin ruotsalaista koulua, koska eduskunta oli hylännyt sen avustukset.⁶² Sen sijaan lehteä ei miellyttänyt ruotsinkielisen yläluokan ja lehdistön lanseeraama politiikka, josta se kirjoitti niukalti, koska sillä oli yhteisiä intressejä ruotsalaisten kanssa. On syytä muistaa, että Suomen sosiaalidemokraattien esikuvien, Ruotsin aateveljien, valta ja todellinen asema hillitsivät luonnollisella tavallaan debattia.

Hufvudstadsbladetin kansakoulua käsittelevät kielipoliittiset kannanotot noudattivat melko pitkälle Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) puolueohjelmia, vaikka ne eivät olleet yhtä jyrkkiä kuin nämä puolueen periaatepäätökset. Toisaalta

lehti kirjoitti sangen perusteellisia ja pitkiä RKP:n kieli-
politiikkaa puoltavia pääkirjoituksia.

Esimerkiksi Hufvudstadsbladet oli valmis puolustamaan yksityisiä ruotsinkielisiä kansakouluja suomalaisalueella, mutta se ei ymmärtänyt suomalaisten vaatimuksia päinvastaisessa tapauksessa, vaikkakin sen tendenssi näytti aiempaa tasisemmalta 1930-luvun alussa. Varsinkin Tampereen ja Uudenkaupungin ruotsalaiskoulujen jupakat kismittivät lehteä niin paljon, että se katsoi viisaammaksi vedota jopa kansainväliseen foorumiin. Toisaalta se ei kirjoittanut läheskään niin paljon kuin esimerkiksi Uusi Suomi suomalaiskouluista ruotsalaisalueilla, koska se joutui tällöin puolustamaan ”omiensa tekemiä tai tekemättä jättämiä omalla maaperällään”.

Poliittisesti Hufvudstadsbladet asettui selvästi sekä keskustalais-oikeistolaista nationalismia että maalaisliittoa vastaan 1920-luvulla, mutta 1930-luvun alussa se selvästi hölläsi kirjoitusotettaan varsinkin maalaisliittoa vastaan. Jonkinlaisia yhteistyökumppaneita sen täytyi etsiä muista ruotsinkielen hyväksyvistä poliittisista puolueista. 1920-luvulla lehden päätoimittaja Amos Anderson painotti yhteistyötä suomenkielisen oikeiston kanssa. Yhteistyötä oli kuitenkin vaikea saada aikaan muiden kuin sosiaalidemokraattien kanssa, koska poliittinen oikeisto suosi pääosin nationalismia. Esimerkiksi professori V. A. Koskenniemen kokoomuksen puoluekokouksessa vuonna 1936 esittämä vaatimus opetuksen täydellisestä suomalaistamisesta ärsytti tavattomasti Hufvudstadsbladetia, vaikka lehti alkoi jo muuten kirjoittaa melko säyseästi suomenkielisten puuhista. Hufvudstadsbladet ei kuitenkaan kirjoittanut sosiaalidemokraattien puolesta kieli-
poliittisista kansakouluasioista, mutta sen sijaan yhden kerran heitä vastaan, kun sosiaalidemokraatit olivat hallituspuolueena hyväksymässä lakia ruotsalaisalueiden suomenkielisistä vähemmistökouluista.

Hufvudstadsbladet propagoi voimakkaasti ruotsinkielisten

etujen ja oikeuksien puolesta, minkä myös RKP:n puoluekokous oli jo vuonna 1906 määritellyt järjestönsä päätehtäväksi. Uuden Suomen kielipoliittisen kirjoittelun historiallisena taustana oli lehden suomalaisuusperinne. Tämän vuoksi lehti otti varsin hanakasti kantaa suomenruotsalaisiin koulukiistoihin.

Kokoomuksen vuoden 1922 kieliohjelma oli varsin lievä,⁶³ vaikkei tätä Uuden Suomen kirjoittelusta voi suoranaisesti päätellä. Nimittäin Uusi Suomi kirjoitti tästä aiheesta 1920-luvulla huomattavasti enemmän kuin 1930-luvulla. Mutta toisaalta 1920-luvulla oli myös enemmän kirjoitettavaa, sillä vasta silloin oppivelvollisuuslakia ja koko kansan kansakoulua ajettiin sisään suomalaiseen yhteiskuntaan. Silloin taisteltiin äidinkielisestä opetuksesta niin Tampereella kuin Ruotsin Länsipohjassakin tai Porvoon maalaiskunnassa. Uusi Suomi argumentoi eniten tutkimuksessa käytetyistä lehdistä sekä yksityisten että kunnallisten suomenkielisten kansakoulujen perustamista ruotsalaisalueilla.

Miksi Uuden Suomen kielipoliittinen kirjoittelu kiihtyi vuonna 1929? Tähän vaikutti lähinnä kokoomuksen saman vuoden huhtikuussa pitämän puoluekokouksen päätös uudesta kieliohjelmasta.⁶⁴ Kokouksessa lyötiin lukkoon varsin rajua kieliohjelma verrattuna vuoden 1922 ohjelmaan. Puolue vaati vuonna 1929 suomalaista kansallisvaltiota, sivistystarpeiden tyydyttämistä (äidinkielellä) ja kaksikielisyyden aiheuttaman rasituksen vähentämistä.⁶⁵ Kielipoliittisen voimakkuuden lisääntyminen näkyi jo selvästi 16. maaliskuuta 1929 ilmestyneessä Uudessa Suomessa, kun lehti julisti ”ruotsalaisimperialistisen hengen ilmaantumisesta Länsipohjan suomalaisasutuksen pariin”.⁶⁶ Näin Uusi Suomi asettui lopullisesti Ruotsin kielipolitiikkaa ja samoin RKP:n kielipolitiikkaa vastaan. Koska maalaisliitto ja edistyspuolue kulkivat Uuden Suomen kanssa samalla puolella kielirintamaa, niin Uusi Suomi ei todennut näistä puolueista mitään kuten ei myöskään kaksikielisyyttä kannattavista sosiaalidemokraateista. Sen si-

jaan puoluepolitiikasta sanailtaessa Uudella Suomella oli varsin paljon kirjoitettavaa näistäkin puolueista.

VIITTEET

1 Sola 1990 s. 20-22. Itärajamme takaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen tulleiden pakolaisten koulutuskysymyksestä saa parhaiten tietoa Jukka Solan tutkimuksesta. Ks. Sola 1990.

2 Artikkelini perustana on aiempi työni (Männistö 1994), jonka po. tietoja olen täydentänyt lisämateriaalilla.

3 HS 5.7.1921.

4 Hbl 22.6.1910 pk, allekirj. E. P., Svenska folkskolan vänner.

5 Hbl 5.1.1929.

6 Hbl 7.4.1924 artikkeli, allekirj. E. P., Uusi laki kansakouluista.

7 Hbl 13.9.1924. Ks. myös Jernström 1984 s. 300-301.

8 Hbl 30.10.1925. Vrt. STVK 1925 s. 187-190. Ruotsinkielisten ja suomenkielisten kansakoululaisten oppilaskohtaiset menot olivat vuonna 1924 samassa suhteessa kuin Hbl oli kertonut. SVT X 1924-1925 s. 11 ja 114 tietojen perusteella laskettu.

9 Us 13.2.1924.

10 Hbl 13.6.1926, Tammerfors Aftonbladet 8.3.1926, 10.3.1926, 12.3.1926 ja 19.3.1926. Tammerfors Aftonbladet katsoi, että konflikti oli osa aitosuomalaista liikettä ja että ympäristö määräsi kielestä (esim. oppilaiden vanhemmat). Lehti argumentoi kirjoituksiaan samalla tavalla kuin Hbl. Aamulehti oli luonnollisesti päinvastaista mieltä. Ks. AL 18.3.1926. Aamulehti korosti kokoomuksen äänenkannattajana luonnollisesti suomalaisuutta. Ks. esim. pääkirjoitukset 1.3.1926, 27.3.1926 ja 13.4.1926 sekä uutinen 25.3.1926, Länsipohjan suomalaisille oikeuksia.

11 Hbl 16.3.1926.

12 US 19.6.1926.

13 HS 20.3.1926. AL 18.3.1926 pk, Tampereen ruotsalainen kansakoulu. AL 5.3.1926 uutinen, Suomalaisten oppilaiden ottaminen ruotsalaiseen kansakouluun. AL 7.4.1926 uutinen, Tampereen ruotsalaisen kansakoulun suomenkielisten oppilaiden asia. Telemäki 1979 s. 194.

14 Hbl 30.4.1926.

15 Hbl 20.3.1927.

16 US 24.3.1927. Svenska Pressen oli esittänyt ruotsinkielisten kääntyvän Geneven puoleen.

17 Hbl 16.12.1928. Ks. myös Cavonius 1978 s. 35-37.

18 US 21.12.1928.

19 Suomenmaa 10.1.1930, Hbl 12.1.1930. Aitosuomalainen nimitys esitettiin Ilkassa jo 11.4.1921. Vuoden 1926 puoluekokouksessa maalaisliitto asettui vetämään aitosuomalaisuuden vankkureita. Uino 1989 s. 198-199.

20 Hbl 12.1.1930.

21 Ilkka 28.11.1929.

22 Ilkka 29.5.1937 ja 21.12.1937. Männistö 1991.

23 HS 2.4.1938.

24 VP 1938 ptk II 24.11.1938 s. 1718-1742.

25 HS 25.11.1938.

26 Ks. esim. Hämäläinen 1968 s. 249.

27 Hbl 17.5.1935, 30.5.1935, 21.12.1935, 30.6.1936 ja 25.7.1937.

28 Hbl 17.8.1938.

29 Hbl 27.7.1921.

30 US 18.5.1923. Ks. myös Hämäläinen 1968 s. 177.

31 US 2.4.1926. Ks. myös AL 25.3.1926 uutinen, Länsipohjan suomalaisille oikeuksia.

32 Hbl 8.4.1926.

33 US 16.3.1929.

34 US 22.1.1935.

35 HS 6.11.1921.

36 HS 9.3.1924. Vrt AsK 1925 n:o 69, 21.2.1925 s. 317 ja n:o

70 21.2.1925 s. 318. Lehmusto 1930 s. 143 ja 168-190.

37 US 3.5.1925 artikkeli, allekirj. M. A., Oppivelvollisuus ja kielelliset vähemmistöt. US 3.6.1925 artikkeli, allekirj. Alfred Salmela, Suomalaiset koulut ruotsalaisalueilla. Nikander 1998 s. 166.

38 Hbl 5.10.1926.

39 US 25.5.1928 uutinen, Yksityisten suomenkielisten kansakoulujen vaikea asema ruotsinkielisissä kunnissa. Kolme kuvaavaa tapausta Etelä-Pohjanmaalla. Kotkan ruotsinkielisen kansakoulun tarkastus. US 26.5.1928 pk, Suomenkieliset lapset ja ruotsinmielinen kielipolitiikka.

40 HS 6.12.1925.

41 HS 19.2.1927.

42 HS 9.2.1928 ja 23.12.1929 uutinen, Suomalaisen kansakoulun hyväksi.

43 US 20.9.1929.

44 US 9.11.1929.

45 VP 1929 liitteet I-X, lakialoite n:o 21 ja VP 1931 liitteet VIII, lakialoite n:o 10, V. Kalliokoski ym. Autio 1986 s.66 ja 305. Uusi Suomi toivoi luonnollisesti eduskunnan pikaisesti poistavan tämän selvän epäkohdan. US 9.11.1929 ja 17.3.1931.

46 VP 1931 As.kirj. V:1 27.3.1931 ja AsK 1931 n:o 214, 19.6.1931 s. 513. Autio 1986 s. 70-71 ja 305.

47 Uino 1989 s. 215-216.

48 HS 28.4.1931 ja 20.9.1931. US 20.9.1931. Vrt myös US 10.10.1929 uutinen, Lapinkielistä opetusta Lapin kansakouluihin. Asiaa käsitellään kouluhallituksessa. Lukukirja-luonnoksen laatiminen uskottaneen kirkkoherra Itkoselle.

49 Hbl 13.9.1931.

50 US 26.9.1931.

51 Hbl 21.12.1935. Muutto maaseudulla kiihtyi pulavuosina ja sen jälkeen huomattavasti. Suomen taloushistoria 3, 1983 s. 50.

52 Hbl 9.6.1939.

53 Hbl 28.6.1939.

54 Ilkka 27.4.1926.

55 VP 1935 liitteet I-XIII, lakialoite n:o 26 s. 103-104, J. Takala ym. Ilkka 11.9.1935. Ks.myös Uino 1989 s. 216 ja Autio 1986 s. 307.

56 AsK 1925 n:o 69, 21.2.1925 s. 317 ja n:o 70, 21.2.1925 s. 318. Ks. myös Autio 1986 s. 70-71.

57 VP 1937 liitteet VIII s. 713 lakialoite n:o 53, Sivvk n:o 21, VP 1937 ptk 22.11.1937 s. 1574 ja 17.12.1937 s. 2200, VP 1937 As.kirj. HE n:o 21. Valtionapua nauttivia yksityisiä kansakouluja oli v. 1938 vielä 25. Autio 1986 s. 305.

58 HS 6.7.1922. Helsingin Sanomat kertoi hyvin mielellään myös uutisia koulujen kieliriidoista. Esimerkiksi 12.12.1925 Turun ruotsalaisen koulun johtajatar oli ollut mukana vaihtamassa katujen nimikiilpiin ensimmäiseksi ruotsinkielisiä nimiä, jotka suomalaiset olivat tervanneet. Opetusministeriö oli huomauttanut kyseiselle johtajattarelle, ettei kielikiihko saanut tulla valtion laitoksessa kysymykseen. Poliisin tehtävänä oli valvoa järjestystä ja kielilakia. HS 12.12.1925 uutinen.

59 SS 13.8.1931.

60 Ilkka 21.12.1937.

61 Ilkka 18.2.1938. Ks. myös Hämäläinen 1968 s. 247.

62 SS 16.12.1930 ja II VP 1930 s. 748-759. Ks. myös Hbl 16.3.1929. Lehti kertoi SDP:n Mauri Ryömän sanoneen, ettei valtionapu saa olla kielestä kiinni, vaan koulun tarpeesta.

63 Ks. Borg 1965 s. 185.

64 Ks. esim. US 23.4.1929 ja Hbl 23.4.1929.

65 Ks. Borg 1965 s. 241-242.

66 US 16.3.1929.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painetut lähteet

Sanomalehdet: pääkirjoitukset (pk) ja artikkelit

Aamulehti 1926 (AL)
 Helsingin Sanomat 1918-1939 (HS)
 Hufvudstadsbladet 1918-1939 (Hbl)
 Ilkka 1922-1939
 Suomenmaa 1930-1932
 Suomen Sosialidemokraatti 1928-1939 (SS)
 Tammerfors Aftonbladet 1926
 Uusi Suomi 1919-1939 (US)

Suomen Asetuskokoelma 1925-1931 (AsK)
 Suomen tilastollinen vuosikirja 1925 (STVK). Helsinki 1926.
 Suomen virallinen tilasto (SVT) X, Suomen kansanopetuksen tilasto. Tilastollinen yleiskatsaus Suomen kansakoululaitokseen vuosina 1923-1925. Helsinki 1924-1926.
 Valtiopäivät 1929-1938 (VP):
 asiakirjat (As.kirj.),
 liitteet,
 pöytäkirjat (ptk)

Kirjallisuus ja artikkelit

Autio, Veli-Matti 1986. Opetusministeriön historia IV. Kirkollistoimituskunta – Opetusministeriö. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917- 1944. Järvenpää.

Borg, Olavi 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964. Porvoo. WSOY.

Cavonius, Gösta 1978. Från läroplikt till grundskola. Finlandssvenska folkskola under ett halvsekel 1921-1972. Borgå. Svenska litteratursällskapet i Finland.

Hämäläinen, Pekka Kalevi 1968. Kielitaistelu Suomessa 1917-1939. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta suomentanut Osmo Mäkeläinen. Porvoo.

Jernström, Frank 1984. Svenska folkpartiet II, 2, 1923-1929. Från självständighet till Lappo. Ekenäs. Utgiven av Svenska

folkpartiet rp.

Lehmusto, Heikki 1930. Kappale suomalaista sivistyshistoriaa. Suomalaisen Kansakoulun Ystävät 1889-1929. Helsinki. Otava.

Männistö, Jyrki 1991. Koulumenojen säästö on vanha tempu. Aamulehden alakerta-artikkeli 5.8.1991.

Männistö, Jyrki 1994. Sivistyksen kylvä. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918-1939. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 395. Tampere.

Nikander, Esko 1998. Kansalaisuus velvoittaa. Maaseudun kansakoulujen piiritarkastajat Suomen kansallisen sovun rakentajina vuosina 1921-1939. Acta Universitatis Tamperensis 594. Tampere.

Sola, Jukka 1990. Neuvosto-Venäjältä Suomeen paenneiden koulutuskysymys ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Kasvatustieteen lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto.

Suomen taloushistoria 3, 1983. Historiallinen tilasto. Toim. Kaarina Vattula. Helsinki. Tammi.

Telemäki, Matti 1979. Tampereen kansakoulun historia 1872-1976. Tampere. Tampereen kaupunki.

Uino, Ari 1989. Kielitaistelu ja ”uusi suomalaisuusliike” 1918-1939. Herää Suomi, Suomalaisuusliikkeen historia. Päätoim. Päiviö Tommila, toim. Maria Pohl. Jyväskylä. Kustannuskiila Oy.